

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ТИПИ СУРЯДНИХ КОМПЛЕКСІВ У ПРОСТОМУ УСКЛАДНЕНОМУ РЕЧЕННІ

У статті визначено п'ять типів сурядних комплексів, що є функціональними реалізаціями сурядності в простому ускладненому реченні. Подано їх загальну характеристику відповідно до встановлених диференційних ознак та проаналізовано структурно-семантичні особливості кожного типу.

Ключові слова: сурядність, сурядний зв'язок, сурядний комплекс, засоби сурядного зв'язку, принцип паралелізму, принцип вторинного зв'язку.

Функціональними виявами сурядності в простому ускладненому реченні є сполуки із сурядним зв'язком, сурядні комплекси (СК), які являють собою відносно самостійну, цілісну (неподільну на частини без втрати загального значення) і оформлену за певною граматичною схемою синтаксичну єдність, кількість і характер компонентів якої визначається абстрактно [8, 17-18; 2, 17]. Такі властивості СК уможливають визначення формального принципу їх синтаксичної організації та опис поза реченням, однак з урахуванням зв'язків з останнім та впливу на семантико-синтаксичну будову речення як еквівалента висловлювання, що є мікросередовищем для функціонування синтаксичних одиниць нижчого порядку. Сурядні комплекси реалізуються у мовленні, бо функціонування як процес актуалізації і взаємодії одиниць, класів і категорій мовної системи відбувається у мовленні, є перетворенням мови у мовлення, однак правила і типи функціонування належать системі і нормі мови [1, 29].

Метою статті є дослідження особливостей функціонування сурядного зв'язку в простому ускладненому реченні; встановлення типів сурядних сполук на цьому синтаксичному рівні та з'ясування критеріїв їх виділення; визначення формально-граматичних та семантико-синтаксичних принципів організації сурядних комплексів.

У синтаксисі СК називають по-різному: рядами однорідних членів речення (Л.А.Булаховський, Н.Ю.Шведова, В.М.Перетрухін, І.І.Слинько), сурядними словосполученнями (О.М.Пешковський, В.П.Сухотін, О.М.Гвоздев, Т.Ф.Слободинська, І.Р.Вихованець), однорідними синтагмами (О.С.Мельничук, Л.К.Дмитрієва), сурядними конструкціями (А.Ф.Прияткіна, В.З.Санников, А.П.Загнітко), проте беруть до уваги переважно функціонування однорідних членів речення. Відмінності у тлумаченні сурядних компонентів в принципі є «різними термінологічними версіями однакових уявлень, які лише зовні конфліктують між собою» [9, 4].

Це зумовлене тим, що в більшості наукових праць (Л.А.Булаховського, І.Р.Вихованця, К.Г.Городенської, А.П.Загнітка, Л.О.Кадомцевої, І.К.Кучеренка, М.Н.Майданського, І.І.Слинька, О.Д.Бондаревської, Г.М.Глушкової, В.А.Белошапкової, Н.С.Валгіної, Ю.В.Ванникова, О.М.Гвоздева, Л.К.Дмитрієвої, О.К.Киклевича, Є.В.Кротевича, І.М.Кручиніної, Ю.О.Левицького, Б.Ю.Нормана, В.М.Перетрухіна, О.М.Пешковського, А.Ф.Прияткіної, О.С.Попова, М.С.Поспелова, О.Г.Руднева, В.З.Санникова, Т.Ф.Слободинської, В.П.Сухотіна, Є.Ф.Троїцького, М.М.Холодова, О.О.Шахматова, Є.М.Ширяєва, Н.Ю.Шведової, Л.Д.Чеснокової) СК у простому неелементарному реченні розглядаються передусім у таких аспектах: 1) встановлення диференційних ознак сурядності через зіставлення сурядного зв'язку з підрядним; 2) дослідження однорідних членів речення, їх диференційних ознак, участі у вираженні предикативності та ускладненні простого речення; 3) встановлення критеріїв розмежування однорідних і неоднорідних членів речення; 4) виділення поряд з підрядними сурядних словосполучень; 5) дослідження способів вираження сурядних семантико-синтаксичних відношень, сполучників сурядності та їх аналогів, інтонації, порядку слів; 6) представлення сурядного комплексу як деривата відповідного складного речення внаслідок його стягнення, скорочення.

Відповідно ознаки сурядності вбачають лише у конструкціях з однорідними членами речення (ОЧР), а функціонування сурядного зв'язку в інших, властивих простому неелементарному реченню, комплексах залишається поза увагою. Розуміння сурядності як одного з двох основних і рівноправних типів зв'язку у простому реченні ґрунтується в якійсь мірі на спрощеному уявленні про сурядні комплекси, які переважно сприймаються як щось однорідне за своїм синтаксичним складом [9, 29]. Проте, як зазначає О.К.Киклевич, сурядний зв'язок словоформ у простому реченні – багатовимірне, багатоаспектне, різнопланове явище, процес

утворення якого у мовленні позбавлений чіткої детермінації, має ймовірний, багатоканальний характер [6, 6,10].

Нове потрактування природи сурядного зв'язку в простому ускладненому реченні зумовлене ще й тим, що в сурядному сполученні існує логічне відношення, ніяк не виявлене у висловлюванні, а сурядні компоненти виступають взаємозалежними на тлі певного мисленнєвого відношення, тому з погляду семантики сурядний зв'язок є підрядним [5, 52]; а також реальним функціонуванням сурядності поза однорідними членами речення.

У простому неелементарному реченні, крім сурядних комплексів з однорідними членами (СК з ОЧР), ознаки сурядності мають також різнорідні (різнофункціональні), пояснювальні, приєднувальні, парцельовані та порівняльні компоненти, однак одностайного тлумачення їх як сурядних немає.

Типові ознаки паратакису: засоби сурядного зв'язку, сурядні семантико-синтаксичні відношення, однорідність, однофункціональність та супідрядність елементів, – найповніше представлені у СК з ОЧР, в інших компонентах виявляються обмежено. Наприклад, сурядний сполучник виражає розділові відношення між двома однорідними, однофункціональними членами, супідрядними третьому в СК з ОЧР: *У ті часи від нього не одного з нас кидало **то в жар, то в холод*** («Літ. Україна»). Різнорідні компоненти є неоднорідними та різнофункціональними, проте супідрядні і поєднані сурядним сполучником, який виражає єднальні відношення: *Увімкніть ТРК «Київ» під час сесії та самі побачите, **хто та як*** «дбає» про киян («Україна молода»). У пояснювальних компонентах наявні сурядні засоби зв'язку, однофункціональність та супідрядність: *І ця синя **ніч**, і ці **квіти**, і цей **рясний солов'їний тріск** по садках, і **суцільне живе бродиво** пекучої весни – **все** зараз ранило їхні душі...* (О.Гончар); *Українська земля, як доводять археологічні розкопки, була заселена з **найдавнішого часу**, **ще з часів палеоліту, цебто старшої кам'яної доби*** (І.Огієнко). У приєднувальних компонентах функціонують сурядні сполучники, які виражають сурядні семантико-синтаксичні відношення, що накладаються на підрядні: *Ні, **давай йому катер, та ще й швидкохідний*** (О.Гончар); *Москва дозволила, **але тільки з умовою**, щоб Акафіста видано «на великоросійском наречіи»* (І.Огієнко). Парцельовані компоненти мають всі основні ознаки сурядності при парцеляції однорідних членів: ***Чи то з холоду її так трусить?** – бідкався Іван. – **Чи з утоми? Чи з хвороби?*** (М.Левицький); і лише сурядні сполучники та відношення при парцеляції приєднувального компонента: *Повертай, чоловіче, **поки не пізно, назад. Але до кого, до чого?*** (М.Стельмах). Порівняльні компоненти з усіх ознак сурядності виявляють тільки подібність до однофункціональних: *І це відомий факт, що **українець, який не знає російської мови, легше порозуміється з сербом, аніж з росіянином*** (І.Огієнко).

А.Ф.Прияткіна, відзначаючи близькість сурядних комплексів з однорідними членами речення і пояснювальних компонентів, вважає, що останні мають лише деякі ознаки сурядності і становлять окремий особливий тип, але розглядати їх поза сурядністю чи підрядністю не варто [8, 53,64], а приєднувальні компоненти і парцеляцію взагалі не співвідносить із сурядними сполуками.

В.З.Санников також виводить за межі сурядних пояснювальні комплекси, однак вважає сурядними приєднувальні та парцельовані компоненти, бо в них можуть вживатися сурядні сполучники [9, 9-10].

Ці ж мовознавці називають близькими до сурядних порівняльні компоненти, які мають спільні семантичні і структурні ознаки із СК з ОЧР та пояснювальними.

На рівні слів форм порівняльні компоненти (компарати), як і ОЧР, характеризуються функціональною однорідністю і супідрядністю [9, 29-31], організовані за принципом паралелізму. Наприклад, пор. СК з ОЧР: ***Микола і Петро бігають однаково швидко. Він більше любить батька, а не матір;*** і порівняльні компоненти: ***Микола бігає так швидко, як Петро. Він більше любить батька, ніж матір.*** Проте, за словами А.Ф.Прияткіної, паралелізм є й там, де немає сурядності [8, 43], і порівняльні компоненти утворюють не ряд, а тричленну конструкцію з двобічним зв'язком. Функціональна подібність компаративів робить їх схожими на ОЧР, але не однорідними й не супідрядними, а у багатьох випадках вона взагалі відсутня. Наприклад: ***Бажаю знайти більш святого і жалісливого, ніж я*** (В.Винниченко).

Відношення між порівняльними компонентами можуть наближатися до тих, що виражені сурядними сполучниками, бо будь-яке порівняння є окремим випадком зіставлення, його метафоричною інтерпретацією [8, 90-91]. Відповідно, найбільш подібними до сурядних є

порівняльні відношення між компонентами з означальною семантикою. Наприклад: ...*вирізується чудовий, срібний, зразу тихенький, мов несмілий, голосок* (І.Франко).

Складові порівняльного компонента можуть перетворюватися у частини двомісного сурядного сполучника і виражати не порівняльні, а градаційні відношення у СК з ОЧР. Наприклад, компарати: *Ви швидше можете це зробити, ніж хто другий. Краще ніякої, ніж така дитина* (В.Винниченко); і двомісні градаційні сполучники у СК ОЧР: *Коли прочинилися двері, поет скоріше роззубився, аніж здивувався з її появи* (В.Земляк); *А він творив героїв реальних, образи – радше переконливі, аніж наслідувальні* (Л.Череватенко).

Порівняльні сполучники, хоч і ставлять порівнювані словоформи у незалежні одна від одної позиції, як при ОЧР, є підрядними [4] і безпосередньо пов'язані лише з другим компаратом [9, 31-32], закріплені за ним.

Відтак, порівняльні компоненти не належать до сурядних сполук, бо між ними, незважаючи на певну подібність, існують глибокі структурні розбіжності, насамперед у типі сполучника, його формально-граматичних властивостях та будові комплексу в цілому.

Загалом сурядні комплекси організуються на двох синтаксичних рівнях – на рівні словоформ і власне-синтаксичному [8, 40]: словоформи в СК поєднуються за принципом паралелізму або вторинного зв'язку за допомогою сполучників сурядності, їх аналогів, службових слів або еквівалентною сполучникам інтонацією. Об'єднувальною ознакою для всіх типів СК є формально-граматичні засоби вираження сурядного зв'язку: сурядні сполучники, їх аналоги або відповідна їм інтонація. Принципи організації словоформ (синтаксичний паралелізм і вторинний зв'язок), відношення між компонентами (однорідність, різнорідність і супідрядність; тотожність і опосередкована супідрядність; неоднорідність і підрядність) і семантико-синтаксичні особливості комплексу в цілому є водночас і об'єднувальними, і розрізнявальними ознаками для окремих типів СК.

З огляду на це, встановлено такі типи СК: 1) сурядні комплекси з однорідними членами речення (СК з ОЧР); 2) сурядні комплекси з різнорідними членами речення (СК з РЧР); 3) пояснювальні сурядні комплекси (пояснювальні СК); 4) приєднувальні сурядні комплекси (приєднувальні СК); 5) сурядні комплекси з парцеляцією (СК з парцеляцією). Серед визначених типів перший становить ядро сурядності у простому ускладненому реченні, інші, маючи окремі ознаки сурядності, перебувають на її периферії.

На власне-синтаксичному рівні наявність сполучників сурядності є обов'язковою умовою для кваліфікації комплексу як сурядного і водночас його головною формально-граматичною ознакою. Наприклад, у СК з ОЧР: *І рух дадуть і кругові, і кросну* (Л.Костенко); *Вона несміло, та рівно і переливно затягла* (І.Франко); *Купіть це чого-небудь солоного або кислого...* (В.Винниченко); у СК з РЧР: *Скільки я вам казав, що коли йду з доповіддю або на завод, то щоб давали кепку, блузу...* (М.Куліш); *Хто й коли її так охрестив, уже нікому не впомку...* (Г.Тютюнник); у пояснювальних СК: *Впорається у паровичній, тобто в котельні...* (О.Гончар); *...чого не могли дозволити собі їхні залітні конкуренти, або, як їх тут називали, – чужоземці* (В.Земляк); *Все у них змаленьку не так, як у людей: і хід, і обличчя, і волосся, і слова, і вчинки* (І.Франко); у приєднувальних СК: *На біду того літа груша вродила, та ще й дуже рясно* (І.Нечуй-Левицький); *Ласкаві всі, але про око* (Є.Маланюк); *Хоч злидні, та з перцем!* (Панас Мирний); СК з парцеляцією: *Чоловіки є. Та все чужі... Все ціленьке. І коні, і плужок, і млинок* (В.Земляк); *Він, щоправда, до роботи ласий був. І сильний* (Г.Тютюнник).

Щоправда, сполучники у пояснювальних СК називають сурядно-підрядними (або, тобто) або підрядно-сурядними (наприклад, зокрема) [4], що зумовлене семантико-синтаксичною природою цих компонентів.

Аналоги сполучників, конкретизатори при них та еквівалентна їм інтонація властиві передусім СК з ОЧР, з РЧР та пояснювальним. Наприклад: *Не стара з обличчя, лише надміру змучена турботами й горем...* (І.Багряний); *Ковтнули Дарія степами, а потім вроздріб потовкли* (Л.Костенко); *А світ такий ясний, хорошиий, розкішний!* (Леся Українка); *...Щоб ви розпитали мучеників: кого, коли, за що розпинали!* (Т.Шевченко); *Тут сидів увесь Максимів рід, а чи точніше – рештки його, мозолястого, дебелиого, жилагого* (І.Багряний); *Садками, пашиницею всякою пахне (кіп ще не звозили) – одне слово, нашими землями* (Г.Тютюнник); *Лиш люди, пани сотворіння, мучаться тоді, коли спочиває природа* (І.Франко); *По той бік шляху, десь далеко в степу, за садками, тремтить червона заграва* (Г.Тютюнник).

У приєднувальних СК та СК з парцеляцією також вживаються аналоги сполучників та конкретизатори при них. Наприклад: *Ми тільки чествуєм його, та й то лише сьогодні* (М.Куліш);

Не тільки ж для себе, він ще й для когось потрібний. **А може, й непотрібний з сьогоднішньої ночі** (М.Стельмах).

Безсполучникове поєднання компонентів за допомогою інтонації у приєднувальних СК неможливе, бо призводить до їх руйнування через зміну синтаксичних зв'язків. Наприклад, пор. *На біду того літа груша вродила, **та ще й дуже рясно*** (І.Нечуй-Левицький); і *На біду того літа груша вродила дуже рясно. На біду того літа груша вродила, **дуже рясно***. У СК з парцеляцією інтонація може поєднувати тільки парцельовані однорідні члени. Наприклад: *Лесиха була й справді жінка **дуже господарна та запопадлива**. Сукриста **дуже та тверда*** (І.Франко); *Вили бурі історії. **Рвали й жбурляли відвічне*** (Є.Маланюк). Парцеляти, поєднані з основною частиною безсполучниковим або підрядним зв'язком і співвідносні з відокремленням або неповним реченням, не мають ознак сурядності і не становлять сурядних комплексів. Наприклад: *Неподалік од татарського броду...окреслилась постать людини. **Доброї чи лихого?*** (М. Стельмах); *А чекали на пленумі від В. Тарасова зречення. **Своїх позицій, своїх вистражданих переконань*** («Літ.Укр.»); *Товстопикий був, товстоногий. І рудий – **матінко ти моя... Як стара солома*** (Г. Тютюнник).

Інтонація є важливою граматичною ознакою, яка може самостійно або разом зі сполучниками визначати тип СК чи виділяти другий компонент у ньому. Водночас інтонація виконує комунікативну функцію – членує висловлювання, в якому реалізується речення з СК, на синтагми підкреслюючи синтагматичний характер сурядності. Наприклад, у безсполучникових СК з ОЧР та пояснювальному СК інтонація виступає відповідно еквівалентом єдиного сполучника або виділяє уточнювальні компоненти, визначаючи тип СК і поділ ряду на синтагми: *...**так усі ці суботи, / понеділки, / вівторки /** лишились **десь там, / позаду, / в тумані минулого*** (В.Винниченко); супровідна інтонація у сполучникових пояснювальних СК виділяє пояснювальну синтагму і відрізняє їх від СК з ОЧР: *Найцілющим **вважалося зело, віднайдене до сходу сонця, / або «при росі»*** (В.Скуратівський); у сполучникових приєднувальних СК та СК з парцеляцією відділяє приєднувальні чи парцельовані синтагми від основної частини: *Виявляється, він мисливець, **/ та ще й завзятий. Вмерла надія. / Але й знов ожива*** (О.Гончар).

Крім того, інтонація як комунікативна ознака виявляє функціональні особливості СК. Сурядні комплекси з ОЧР, з РЧР, пояснювальні та приєднувальні виступають у межах одного речення-висловлювання, але однорідні, різнорідні та пояснювально-уточнювальні синтагми об'єднуються в інтонаційно неподільному, цілісному висловлюванні, а приєднувальні – мають власний фразовий наголос і є частиною інтонаційно членованого висловлювання. Сурядні комплекси з парцеляцією функціонують у розчленованому на декілька висловлювань реченні, і парцельована синтагма з власним фразовим наголосом дорівнює окремому висловлюванню, що порушує цілісність СК, але в ньому «зберігаються відношення і форми зв'язку, характерні для частин непарцельованої конструкції» [2, 201].

У сполучникових СК з ОЧР при градаційних або приєднувальних відношеннях інтонація виконує підсилювальну, акцентуаційну функцію, виділяючи другий компонент ряду, однак граматичну функцію виразника семантико-синтаксичних відношень виконують сполучники. Наприклад: *Отож і **іде рятувати не так батька, / як лебединських воликів*** (В.Земляк); ***Тернів, тернів, / та й не видержав*** (В.Винниченко).

На рівні словоформ окремі типи СК розрізняються за принципами організації, відношеннями між компонентами і семантико-синтаксичними особливостями в цілому.

Сурядні комплекси з ОЧР, пояснювальні, співвідносні з ними СК з парцеляцією, а також СК з РЧР побудовані за принципом паралелізму і утворюють ряди паралельних членів. Подібність принципів організації паралельного зв'язку в тексті і сурядного зв'язку у простому реченні відзначав М.М.Холодов [11, 5], а Є.Ф.Троїцький сурядними вважає саме ті сполучення, у яких відношення нагадують відношення паралельних членів і наявний або можливий сполучник, який буває між паралельними членами [10, 31]. При синтаксичному паралелізмі компоненти не залежать один від одного і характеризуються спільними лініями синтаксичних зв'язків [8, 43-44; 2, 23]. Наприклад, обидва члени рядів *і кругові, і кросну; з доповіддю або на завод; хто й коли; у паровичній, тобто в котельні; ласий. І **сильний*** поєднані зі спільним третім компонентом, але порізнорідному: ***дадуть** кругові, **дадуть** кросну; **Він був** ласий. **Він був** сильний* (однорідна супідрядність); ***йду** з доповіддю, **йду** на завод; хто **охрестив**, коли **охрестив*** (різнорідна супідрядність); ***впорається** у паровичній, **впорається** в котельні* (опосередкована супідрядність).

Приєднувальні СК та співвідносні з ними СК з парцеляцією не утворюють рядів з паралельними членами, а побудовані як двоярусні структури за принципами вторинного зв'язку. У цих комплексах поєднуються, але не перетинаються зв'язки словоформ зі сполучниковим зв'язком

[8, 103-105]. Наприклад, у СК *вродила, та ще й дуже рясно; чоловіки є. Та все чужі* підрядні зв'язки словоформ: *вродила рясно; чужі чоловіки* на першому ярусі і сполучниковий сурядний зв'язок (*та ще й, та*) – на другому.

Зв'язок між словоформами – первинний, найчастіше підрядний в усіх його різновидах, властивих простому реченню: *вродила рясно* – прилягання; *чужі чоловіки* – узгодження, або предикативний: *І вона своє рано чи пізно, а потребує* (А.Головко).

Сполучниковий сурядний зв'язок – вторинний, але саме він визначає зміст комплексу в цілому: *вродила, та ще й дуже рясно* – приєднувальна семантика; *чоловіки є. Та все чужі; І вона своє рано чи пізно, а потребує* – протиставна семантика.

Сурядні комплекси з вторинним зв'язком характеризуються відношенням взаємодоповнення, другий компонент семантично зумовлений першим, розвиває його значення, але в іншому напрямі [8, 60-61].

Сурядні комплекси з парцеляцією на відміну від інших типів СК, принципи організації яких чітко диференційовані, утворюються за різними принципами: паралелізму і вторинного зв'язку. Такий розподіл зумовлений різною синтаксичною співвіднесеністю зазначених СК, частина яких подібна до СК з ОЧР, «взаємодіє з однорідністю, структурно і семантично розвантажуючи її» [3, 112]: *Але все ж таки як у ній гарно. І сумно, і гарно* (І.Багрянний); а частина – до приєднувальних СК: *Але ні, то були не стрижі. І не над собором* (І.Багрянний).

Порядок розташування компонентів у СК з паралелізмом залежить від семантики сурядного сполучника, його здатності семантично диференціювати члени ряду як рівноцінні чи нерівноцінні. Наприклад: *і кругові, і кросну* – вільний порядок розташування рівноцінних компонентів; *не так батька, як воликів; у паровичній, тобто в котельні* – незмінний порядок розташування нерівноцінних компонентів. Водночас «пояснювальний компонент завжди займає постпозицію і виокремлюється як самостійна синтагма» [7, 78].

У приєднувальних СК залежний компонент може перебувати як у пре-, так і в постпозиції відносно головного. Наприклад: пор. *не дуже оригінально, але діє і діє, але не дуже оригінально; хоч смертного, аби спокою і аби спокою, хоч смертного*. Крім того, приєднувана частина може бути розташована дистантно і відділятися від головного слова в основній частині іншими членами речення. Наприклад: *А тепер ця хатка на курячих лапках стоїть от над краєм велетенської воронки, як над проваллям, і – ціла-цілісінька!* (І.Багрянний).

У сурядних комплексах з парцеляцією інтонаційно відділена частина (парцелят) завжди постпозитивна відносно основного висловлювання і синтаксично пов'язані слова теж можуть бути розташовані дистантно. Наприклад: *То зараз світає? Чи, може, піввіку тому?* (М.Бажан); *Дерево тут хороше, у нашій сторонці з нього білі палати робили б. Але сире* (Г.Гютюнник).

Отже, п'ять типів комплексів, виділених у простому ускладненому реченні, визначено як сурядні за формально-граматичними засобами, передусім за наявністю в них сурядних сполучників або їх аналогів. Відношення між компонентами, виражені засобами сурядного зв'язку, порядок їх розташування та інтонаційна оформленість сприяють семантико-синтаксичній єдності сурядних комплексів. Водночас, утворені за різними принципами, СК істотно різняться між собою, мають свої різновиди, але, об'єднані ознакою сурядності, є її конкретними реалізаціями, в яких простежуються особливості та закономірності її функціонування на зазначеному синтаксичному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарко А.В. Функциональная грамматика / А.В. Бондарко. – Л.: Наука, 1984. – 173 с.
2. Загнітко А.П. Український синтаксис (науково-теоретичний і навчально-практичний комплекс). Ч.П: Навчальний посібник / А.П. Загнітко. – К.: ІЗМН, 1996. – 240 с.
3. Кадомцева Л.О. Українська мова: Синтаксис простого речення / Л.О. Кадомцева. – К.: Вища школа, 1985. – 127 с.
4. Катерина Городенська. Граматичний словник української мови: Сполучники / К.Г. Городенська. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2007. – 340 с.
5. Киклевич А.К. Ассоциация, сочинение, паратаксис / А.К. Киклевич // Вестник Беларускага дзяржаўнага універсітэта. – сер.4. – 1986. – №1. – с.49–53.
6. Киклевич А.К. Типология сочинительной связи в славянских языках: (На материале простого предложения в польском и русском языках): автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.01 / А.К. Киклевич. – Минск, 1983. – 20 с.
7. Плющ М.Я. Синтаксичні конструкції, ускладнені пояснювальним компонентом / М.Я. Плющ // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови: Збірник наукових праць / Відп. ред. М.Я.Плющ. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2010. – Випуск 6. – с. 76-80.

8. Прияткина А.Ф. Русский язык: Синтаксис осложнённого предложения: Учеб. пособие для филол. спец. вузов / А.Ф. Прияткина. – М.: Высш. шк., 1990. – 176 с.
9. Санников В.З. Русские сочинительные конструкции: Семантика. Прагматика. Синтаксис / науч. совет по комплексной проблеме «Кибернетика»; Отв. ред. А.П. Ершов / В.З. Санников. – М.: Наука, 1989. – 267 с.
10. Троицкий Е.Ф. О неполной противопоставленности сочинения и подчинения / Е.Ф. Троицкий // Синтаксические отношения в предложении и тексте. – Иваново, 1984. – с.58–63.
11. Холодов Н.Н. Об изучении синтаксических отношений в предложении и тексте / Н.Н. Холодов // Синтаксические отношения в предложении и тексте. – Иваново, 1984. – с.3–17.

В статье выделены пять типов сочинительных комплексов, являющихся функциональными реализациями сочинения в простом осложнённом предложении. Подаётся их общая характеристика в соответствии с установленными дифференциальными признаками. Проанализированы структурно-семантические особенности каждого типа.

Ключевые слова: сочинение, сочинительная связь, сочинительный комплекс, средства сочинительной связи, принцип параллелизма, принцип вторичной связи.

The article defines five types of coordinated complexes as the functional implementations of coordination in the simple complicated sentence. Filed under their general characteristics according to the set of differential characteristics and analyzed the structural and semantic features of each type.

Keywords: coordination, coordinated communications, coordinated complex, coordinated means of communication, the principle of parallelism, the principle of second communication.

УДК 811.161.2' 367.335

С. Г. Алексеєва

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ТИПИ СУРЯДНИХ КОМПЛЕКСІВ У ПРОСТОМУ УСКЛАДНЕНОМУ РЕЧЕННІ

У статті визначено п'ять типів сурядних комплексів, що є функціональними реалізаціями сурядності в простому ускладненому реченні. Подано їх загальну характеристику відповідно до встановлених диференційних ознак та проаналізовано структурно-семантичні особливості кожного типу.

Ключові слова: сурядність, сурядний зв'язок, сурядний комплекс, засоби сурядного зв'язку, принцип паралелізму, принцип вторинного зв'язку.

Функціональними виявами сурядності в простому ускладненому реченні є сполуки із сурядним зв'язком, сурядні комплекси (СК), які являють собою відносно самостійну, цілісну (неподільну на частини без втрати загального значення) і оформлену за певною граматичною схемою синтаксичну єдність, кількість і характер компонентів якої визначається абстрактно [8, 17-18; 2, 17]. Такі властивості СК уможливають визначення формального принципу їх синтаксичної організації та опис поза реченням, однак з урахуванням зв'язків з останнім та впливу на семантико-синтаксичну будову речення як еквівалента висловлювання, що є мікросередовищем для функціонування синтаксичних одиниць нижчого порядку. Сурядні комплекси реалізуються у мовленні, бо функціонування як процес актуалізації і взаємодії одиниць, класів і категорій мовної системи відбувається у мовленні, є перетворенням мови у мовлення, однак правила і типи функціонування належать системі і нормі мови [1, 29].

Метою статті є дослідження особливостей функціонування сурядного зв'язку в простому ускладненому реченні; встановлення типів сурядних сполук на цьому синтаксичному рівні та з'ясування критеріїв їх виділення; визначення формально-граматичних та семантико-синтаксичних принципів організації сурядних комплексів.

У синтаксисі СК називають по-різному: рядами однорідних членів речення (Л.А.Булаховський, Н.Ю.Шведова, В.М.Перетрухін, І.І.Слинько), сурядними словосполученнями (О.М.Пешковський, В.П.Сухотін, О.М.Гвоздев, Т.Ф.Слободинська, І.Р.Вихованець), однорідними синтагмами (О.С.Мельничук, Л.К.Дмитрієва), сурядними конструкціями (А.Ф.Прияткіна, В.З.Санников, А.П.Загнітко), проте беруть до уваги переважно функціонування однорідних членів речення. Відмінності у тлумаченні сурядних компонентів в принципі є «різними термінологічними версіями однакових уявлень, які лише зовні конфліктують між собою» [9, 4].

Це зумовлене тим, що в більшості наукових праць (Л.А.Булаховського, І.Р.Вихованця, К.Г.Городенської, А.П.Загнітка, Л.О.Кадомцевої, І.К.Кучеренка, М.Н.Майданського, І.І.Слинька, О.Д.Бондаревської, Г.М.Глушкової, В.А.Белошапкової, Н.С.Валгіної, Ю.В.Ванникова, О.М.Гвоздева, Л.К.Дмитрієвої, О.К.Киклевича, Є.В.Кротевича, І.М.Кручиніної, Ю.О.Левицького, Б.Ю.Нормана, В.М.Перетрухіна, О.М.Пешковського, А.Ф.Прияткіної, О.С.Попова, М.С.Поспелова, О.Г.Руднева, В.З.Санникова, Т.Ф.Слободинської, В.П.Сухотіна, Є.Ф.Троїцького,

М.М.Холодова, О.О.Шахматова, Є.М.Ширяєва, Н.Ю.Шведової, Л.Д.Чеснокової) СК у простому неелементарному реченні розглядаються передусім у таких аспектах: 1) встановлення диференційних ознак сурядності через зіставлення сурядного зв'язку з підрядним; 2) дослідження однорідних членів речення, їх диференційних ознак, участі у вираженні предикативності та ускладненні простого речення; 3) встановлення критеріїв розмежування однорідних і неоднорідних членів речення; 4) виділення поряд з підрядними сурядних словосполучень; 5) дослідження способів вираження сурядних семантико-синтаксичних відношень, сполучників сурядності та їх аналогів, інтонації, порядку слів; 6) представлення сурядного комплексу як деривата відповідного складного речення внаслідок його стягнення, скорочення.

Відповідно ознаки сурядності вбачають лише у конструкціях з однорідними членами речення (ОЧР), а функціонування сурядного зв'язку в інших, властивих простому неелементарному реченню, комплексах залишається поза увагою. Розуміння сурядності як одного з двох основних і рівноправних типів зв'язку у простому реченні ґрунтується в якійсь мірі на спрощеному уявленні про сурядні комплекси, які переважно сприймаються як щось однорідне за своїм синтаксичним складом [9, 29]. Проте, як зазначає О.К.Киклевич, сурядний зв'язок слів у простому реченні – багатовимірне, багатоаспектне, різнопланове явище, процес утворення якого у мовленні позбавлений чіткої детермінації, має ймовірний, багатоканальний характер [6, 6,10].

Нове трактування природи сурядного зв'язку в простому ускладненому реченні зумовлене ще й тим, що в сурядному сполученні існує логічне відношення, ніяк не виявлене у висловлюванні, а сурядні компоненти виступають взаємозалежними на тлі певного мисленнєвого відношення, тому з погляду семантики сурядний зв'язок є підрядним [5, 52]; а також реальним функціонуванням сурядності поза однорідними членами речення.

У простому неелементарному реченні, крім сурядних комплексів з однорідними членами (СК з ОЧР), ознаки сурядності мають також різнорідні (різнофункціональні), пояснювальні, приєднувальні, парцельовані та порівняльні компоненти, однак одностайного тлумачення їх як сурядних немає.

Типові ознаки паратаксисту: засоби сурядного зв'язку, сурядні семантико-синтаксичні відношення, однорідність, однофункціональність та супідрядність елементів, – найповніше представлені у СК з ОЧР, в інших компонентах виявляються обмежено. Наприклад, сурядний сполучник виражає розділові відношення між двома однорідними, однофункціональними членами, супідрядними третьому в СК з ОЧР: *У ті часи від нього не одного з нас кидало **то в жар, то в холод*** («Літ. Україна»). Різнорідні компоненти є неоднорідними та різнофункціональними, проте супідрядні і поєднані сурядним сполучником, який виражає єднальні відношення: *Увімкніть ТРК «Київ» під час сесії та самі побачите, **хто та як** «дбає» про киян* («Україна молода»). У пояснювальних компонентах наявні сурядні засоби зв'язку, однофункціональність та супідрядність: *І ця синя **ніч**, і ці **квіти**, і цей рясний солов'їний **тріск** по садках, і суцільне живе **бродиво** пекучої весни – **все** зараз ранило їхні душі...*(О.Гончар); *Українська земля, як доводять археологічні розкопки, була заселена з **найдавнішого часу**, **ще з часів палеоліту**, **цебто старшої кам'яної доби*** (І.Огієнко). У приєднувальних компонентах функціонують сурядні сполучники, які виражають сурядні семантико-синтаксичні відношення, що накладаються на підрядні: *Ні, **давай йому катер, та ще й швидкохідний*** (О.Гончар); *Москва **дозвіл дала, але тільки з умовою**, щоб Акафіста видано «на великоросійском наречіи»* (І.Огієнко). Парцельовані компоненти мають всі основні ознаки сурядності при парцеляції однорідних членів: ***Чи то з холоду її так трусить?** – **бідкався Іван.** – **Чи з утоми? Чи з хвороби?*** (М.Левицький); і лише сурядні сполучники та відношення при парцеляції приєднувального компонента: *Повертай, чоловіче, **поки не пізно, назад.** **Але до кого, до чого?*** (М.Стельмах). Порівняльні компоненти з усіх ознак сурядності виявляють тільки подібність до однофункціональних: *І це відомий факт, що **українець**, який не знає російської мови, **легше порозуміється з сербом, аніж з росіянином*** (І.Огієнко).

А.Ф.Прияткіна, відзначаючи близькість сурядних комплексів з однорідними членами речення і пояснювальних компонентів, вважає, що останні мають лише деякі ознаки сурядності і становлять окремий особливий тип, але розглядати їх поза сурядністю чи підрядністю не варто [8, 53,64], а приєднувальні компоненти і парцеляцію взагалі не співвідносить із сурядними сполуками.

В.З.Санников також виводить за межі сурядних пояснювальні комплекси, однак вважає сурядними приєднувальні та парцельовані компоненти, бо в них можуть вживатися сурядні сполучники [9, 9-10].

Ці ж мовознавці називають близькими до сурядних порівняльні компоненти, які мають спільні семантичні і структурні ознаки із СК з ОЧР та пояснювальними.

На рівні словоформ порівняльні компоненти (компарати), як і ОЧР, характеризуються функціональною однорідністю і супідрядністю [9, 29-31], організовані за принципом паралелізму. Наприклад, пор. СК з ОЧР: **Микола і Петро бігають однаково швидко. Він більше любить батька, а не матір**; і порівняльні компоненти: **Микола бігає так швидко, як Петро. Він більше любить батька, ніж матір**. Проте, за словами А.Ф.Прияткіної, паралелізм є й там, де немає сурядності [8, 43], і порівняльні компоненти утворюють не ряд, а тричленну конструкцію з двобічним зв'язком. Функціональна подібність компаративів робить їх схожими на ОЧР, але не однорідними й не супідрядними, а у багатьох випадках вона взагалі відсутня. Наприклад: **Бажаю знайти більш святого і жалісливого, ніж я** (В.Винниченко).

Відношення між порівняльними компонентами можуть наближатися до тих, що виражені сурядними сполучниками, бо будь-яке порівняння є окремим випадком зіставлення, його метафоричною інтерпретацією [8, 90-91]. Відповідно, найбільш подібними до сурядних є порівняльні відношення між компонентами з означальною семантикою. Наприклад: **...вирізується чудовий, срібний, зразу тихенький, мов несмілий, голосок** (І.Франко).

Складові порівняльного компонента можуть перетворюватися у частини двомісного сурядного сполучника і виражати не порівняльні, а градаційні відношення у СК з ОЧР. Наприклад, компарати: **Ви швидше можете це зробити, ніж хто другий. Краще ніякої, ніж така дитина** (В.Винниченко); і двомісні градаційні сполучники у СК ОЧР: **Коли прочинилися двері, поет скоріше розгубився, аніж здивувався з її появи** (В.Земляк); **А він творив героїв реальних, образи – радше переконливі, аніж наслідувальні** (Л.Череватенко).

Порівняльні сполучники, хоч і ставлять порівнювані словоформи у незалежні одна від одної позиції, як при ОЧР, є підрядними [4] і безпосередньо пов'язані лише з другим компаратом [9, 31-32], закріплені за ним.

Відтак, порівняльні компоненти не належать до сурядних сполук, бо між ними, незважаючи на певну подібність, існують глибокі структурні розбіжності, насамперед у типі сполучника, його формально-граматичних властивостях та будові комплексу в цілому.

Загалом сурядні комплекси організуються на двох синтаксичних рівнях – на рівні словоформ і власне-синтаксичному [8, 40]: словоформи в СК поєднуються за принципом паралелізму або вторинного зв'язку за допомогою сполучників сурядності, їх аналогів, службових слів або еквівалентною сполучникам інтонацією. Об'єднувальною ознакою для всіх типів СК є формально-граматичні засоби вираження сурядного зв'язку: сурядні сполучники, їх аналоги або відповідна їм інтонація. Принципи організації словоформ (синтаксичний паралелізм і вторинний зв'язок), відношення між компонентами (однорідність, різнорідність і супідрядність; тотожність і опосередкована супідрядність; неоднорідність і підрядність) і семантико-синтаксичні особливості комплексу в цілому є водночас і об'єднувальними, і розрізнявальними ознаками для окремих типів СК.

З огляду на це, встановлено такі типи СК: 1) сурядні комплекси з однорідними членами речення (СК з ОЧР); 2) сурядні комплекси з різнорідними членами речення (СК з РЧР); 3) пояснювальні сурядні комплекси (пояснювальні СК); 4) приєднувальні сурядні комплекси (приєднувальні СК); 5) сурядні комплекси з парцеляцією (СК з парцеляцією). Серед визначених типів перший становить ядро сурядності у простому ускладненому реченні, інші, маючи окремі ознаки сурядності, перебувають на її периферії.

На власне-синтаксичному рівні наявність сполучників сурядності є обов'язковою умовою для кваліфікації комплексу як сурядного і водночас його головною формально-граматичною ознакою. Наприклад, у СК з ОЧР: **І рух дадуть і кругові, і кросну** (Л.Костенко); **Вона несміло, та рівно і переливно затягла** (І.Франко); **Купіть ще чого-небудь солоного або кислого...** (В.Винниченко); у СК з РЧР: **Скільки я вам казав, що коли йду з доповіддю або на завод, то щоб давали кепку, блузу...** (М.Куліш); **Хто й коли її так охрестив, уже нікому не впомку...** (Г.Тютюнник); у пояснювальних СК: **Впорається у паровичній, тобто в котельні...** (О.Гончар); **...чого не могли дозволити собі їхні залітні конкуренти, або, як їх тут називали, – чужоземці** (В.Земляк); **Все у них змаленьку не так, як у людей: і хід, і обличчя, і волосся, і слова, і вчинки** (І.Франко); у приєднувальних СК: **На біду того літа груша вродила, та ще й дуже рясно**

(І.Нечуй-Левицький); *Ласкаві всі, але про око* (Є.Маланюк); *Хоч злидні, та з перцем!* (Панас Мирний); СК з парцеляцією: *Чоловіки є. Та все чужі... Все ціленьке. І коні, і плужок, і млинок* (В.Земляк); *Він, щоправда, до роботи ласий був. І сильний* (Г.Тютюнник).

Щоправда, сполучники у пояснювальних СК називають сурядно-підрядними (або, тобто) або підрядно-сурядними (наприклад, зокрема) [4], що зумовлене семантико-синтаксичною природою цих компонентів.

Аналоги сполучників, конкретизатори при них та еквівалентна їм інтонація властиві передусім СК з ОЧР, з РЧР та пояснювальним. Наприклад: *Не стара з обличчя, лише надміру змучена турботами й горем...* (І.Багряний); *Ковтнули Дарія степами, а потім вроздріб потовкли* (Л.Костенко); *А світ такий ясний, хорошиий, розкішний!* (Леся Українка); *...Щоб ви розпитали мучеників: кого, коли, за що розпинали!* (Т.Шевченко); *Тут сидів увесь Максимів рід, а чи точніше – рештки його, мозолястого, дебелиого, жилагого* (І.Багряний); *Садками, пашиницею всякою пахне (кіп ще не звозили) – одне слово, нашими землями* (Г.Тютюнник); *Лиш люди, пани сотворіння, мучаться тоді, коли спочиває природа* (І.Франко); *По той бік шляху, десь далеко в степу, за садками, тремтить червона заграва* (Г.Тютюнник).

У приєднувальних СК та СК з парцеляцією також вживаються аналоги сполучників та конкретизатори при них. Наприклад: *Ми тільки чествуєм його, та й то лише сьогодні* (М.Куліш); *Не тільки ж для себе, він ще й для когось потрібний. А може, й непотрібний з сьогоднішньої ночі* (М.Стельмах).

Безсполучникове поєднання компонентів за допомогою інтонації у приєднувальних СК неможливе, бо призводить до їх руйнування через зміну синтаксичних зв'язків. Наприклад, пор. *На біду того літа груша вродила, та ще й дуже рясно* (І.Нечуй-Левицький); і *На біду того літа груша вродила дуже рясно. На біду того літа груша вродила, дуже рясно.* У СК з парцеляцією інтонація може поєднувати тільки парцельовані однорідні члени. Наприклад: *Лесиха була й справді жінка дуже господарна та запопадлива. Сукриста дуже та тверда* (І.Франко); *Вили бурі історії. Рвали й жбурляли відвічне* (Є.Маланюк). Парцеляти, поєднані з основною частиною безсполучниковим або підрядним зв'язком і співвідносні з відокремленням або неповним реченням, не мають ознак сурядності і не становлять сурядних комплексів. Наприклад: *Неподалік од татарського броду...окреслилась постать людини. Доброї чи лихкої?* (М. Стельмах); *А чекали на пленумі від В. Тарасова зречення. Своєї позиції, своїх вистражданих переконань* («Літ.Укр.»); *Товстопокий був, товстоногий. І рудий – матінко ти моя... Як стара солома* (Г. Тютюнник).

Інтонація є важливою граматичною ознакою, яка може самостійно або разом зі сполучниками визначати тип СК чи виділяти другий компонент у ньому. Водночас інтонація виконує комунікативну функцію – членує висловлювання, в якому реалізується речення з СК, на синтагми підкреслюючи синтагматичний характер сурядності. Наприклад, у безсполучникових СК з ОЧР та пояснювальному СК інтонація виступає відповідно еквівалентом єдиного сполучника або виділяє уточнювальні компоненти, визначаючи тип СК і поділ ряду на синтагми: *...так усі ці суботи,/ понеділки,/ вівторки/ лишилися десь там,/ позаду,/ в тумані минулого* (В.Винниченко); супровідна інтонація у сполучникових пояснювальних СК виділяє пояснювальну синтагму і відрізняє їх від СК з ОЧР: *Найцілющим вважалося зело, віднайдене до сходу сонця, /або «при росі»* (В.Скуратівський); у сполучникових приєднувальних СК та СК з парцеляцією відділяє приєднувальні чи парцельовані синтагми від основної частини: *Виявляється, він мисливець, /та ще й завзятий. Вмерла надія. /Але й знов ожива* (О.Гончар).

Крім того, інтонація як комунікативна ознака виявляє функціональні особливості СК. Сурядні комплекси з ОЧР, з РЧР, пояснювальні та приєднувальні виступають у межах одного речення-висловлювання, але однорідні, різнорідні та пояснювально-уточнювальні синтагми об'єднуються в інтонаційно неподільному, цілісному висловлюванні, а приєднувальні – мають власний фразовий наголос і є частиною інтонаційно членованого висловлювання. Сурядні комплекси з парцеляцією функціонують у розчленованому на декілька висловлювань реченні, і парцельована синтагма з власним фразовим наголосом дорівнює окремому висловлюванню, що порушує цілісність СК, але в ньому «зберігаються відношення і форми зв'язку, характерні для частин непарцельованої конструкції» [2, 201].

У сполучникових СК з ОЧР при градаційних або приєднувальних відношеннях інтонація виконує підсилювальну, акцентуаційну функцію, виділяючи другий компонент ряду, однак граматичну функцію виразника семантико-синтаксичних відношень виконують сполучники. Наприклад: *Отож і йде рятувати не так батька,/ як лебединських воликів* (В.Земляк); *Тернів, тернів,/ та й не видержав* (В.Винниченко).

На рівні словоформ окремі типи СК розрізняються за принципами організації, відношеннями між компонентами і семантико-синтаксичними особливостями в цілому.

Сурядні комплекси з ОЧР, пояснювальні, співвідносні з ними СК з парцеляцією, а також СК з РЧР побудовані за принципом паралелізму і утворюють ряди паралельних членів. Подібність принципів організації паралельного зв'язку в тексті і сурядного зв'язку у простому реченні відзначав М.М.Холодов [11, 5], а Є.Ф.Троїцький сурядними вважає саме ті сполучення, у яких відношення нагадують відношення паралельних членів і наявний або можливий сполучник, який буває між паралельними членами [10, 31]. При синтаксичному паралелізмі компоненти не залежать один від одного і характеризуються спільними лініями синтаксичних зв'язків [8, 43-44; 2, 23]. Наприклад, обидва члени рядів *і кругові, і кросну; з доповіддю або на завод; хто й коли; у паровичній, тобто в котельні; ласий. І сильний* поєднані зі спільним третім компонентом, але порізному: *дадуть кругові, дадуть кросну; Він був ласий. Він був сильний* (однорідна супідрядність); *йду з доповіддю, йду на завод; хто охрестив, коли охрестив* (різнорідна супідрядність); *впорасться у паровичній, впорасться в котельні* (опосередкована супідрядність).

Приєднувальні СК та співвідносні з ними СК з парцеляцією не утворюють рядів з паралельними членами, а побудовані як двоярусні структури за принципами вторинного зв'язку. У цих комплексах поєднуються, але не перетинаються зв'язки словоформ зі сполучниковим зв'язком [8, 103-105]. Наприклад, у СК *вродила, та ще й дуже рясно; чоловіки є. Та все чужі* підрядні зв'язки словоформ: *вродила рясно; чужі чоловіки* на першому ярусі і сполучниковий сурядний зв'язок (*та ще й, та*) – на другому.

Зв'язок між словоформами – первинний, найчастіше підрядний в усіх його різновидах, властивих простому реченню: *вродила рясно* – прилягання; *чужі чоловіки* – узгодження, або предикативний: *І вона своє рано чи пізно, а потребує* (А.Головко).

Сполучниковий сурядний зв'язок – вторинний, але саме він визначає зміст комплексу в цілому: *вродила, та ще й дуже рясно* – приєднувальна семантика; *чоловіки є. Та все чужі; І вона своє рано чи пізно, а потребує* – протиставна семантика.

Сурядні комплекси з вторинним зв'язком характеризуються відношенням взаємодоповнення, другий компонент семантично зумовлений першим, розвиває його значення, але в іншому напрямі [8, 60-61].

Сурядні комплекси з парцеляцією на відміну від інших типів СК, принципи організації яких чітко диференційовані, утворюються за різними принципами: паралелізму і вторинного зв'язку. Такий розподіл зумовлений різною синтаксичною співвіднесеністю зазначених СК, частина яких подібна до СК з ОЧР, «взаємодіє з однорідністю, структурно і семантично розвантажуючи її» [3, 112]: *Але все ж таки як у ній гарно. І сумно, і гарно* (І.Багрянний); а частина – до приєднувальних СК: *Але ні, то були не стрижі. І не над собором* (І.Багрянний).

Порядок розташування компонентів у СК з паралелізмом залежить від семантики сурядного сполучника, його здатності семантично диференціювати члени ряду як рівноцінні чи нерівноцінні. Наприклад: *і кругові, і кросну* – вільний порядок розташування рівноцінних компонентів; *не так батька, як воликів; у паровичній, тобто в котельні* – незмінний порядок розташування нерівноцінних компонентів. Водночас «пояснювальний компонент завжди займає постпозицію і виокремлюється як самостійна синтагма» [7, 78].

У приєднувальних СК залежний компонент може перебувати як у пре-, так і в постпозиції відносно головного. Наприклад: пор. *не дуже оригінально, але діє і діє, але не дуже оригінально; хоч смертного, аби спокою і аби спокою, хоч смертного*. Крім того, приєднувана частина може бути розташована дистантно і відділятися від головного слова в основній частині іншими членами речення. Наприклад: *А тепер ця хатка на курячих лапках стоїть от над краєм велетенської воронки, як над проваллям, і – ціла-цілісінька!* (І.Багрянний).

У сурядних комплексах з парцеляцією інтонаційно відділена частина (парцелят) завжди постпозитивна відносно основного висловлювання і синтаксично пов'язані слова теж можуть бути розташовані дистантно. Наприклад: *То зараз світає? Чи, може, піввіку тому?* (М.Бажан); *Дерево тут хороше, у нашій сторонці з нього білі палати робили б. Але сире* (Г.Тютюнник).

Отже, п'ять типів комплексів, виділених у простому ускладненому реченні, визначено як сурядні за формально-граматичними засобами, передусім за наявністю в них сурядних сполучників або їх аналогів. Відношення між компонентами, виражені засобами сурядного зв'язку, порядок їх розташування та інтонаційна оформленість сприяють семантико-синтаксичній єдності сурядних комплексів. Водночас, утворені за різними принципами, СК істотно різняться між собою, мають свої різновиди, але, об'єднані ознакою сурядності, є її конкретними

реалізаціями, в яких простежуються особливості та закономірності її функціонування на зазначеному синтаксичному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

12. Бондарко А.В. Функциональная грамматика / А.В. Бондарко. – Л.: Наука, 1984. – 173 с.
13. Загнітко А.П. Український синтаксис (науково-теоретичний і навчально-практичний комплекс). Ч.ІІ: Навчальний посібник / А.П. Загнітко. – К.: ІЗМН, 1996. – 240 с.
14. Кадомцева Л.О. Українська мова: Синтаксис простого речення / Л.О. Кадомцева. – К.: Вища школа, 1985. – 127 с.
15. Катерина Городенська. Граматичний словник української мови: Сполучники / К.Г. Городенська. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2007. – 340 с.
16. Киклевич А.К. Ассоциация, сочинение, паратаксис / А.К. Киклевич // Вестник Беларускага дзяржаўнага універсітэта. – сер.4. – 1986. – №1. – с.49–53.
17. Киклевич А.К. Типология сочинительной связи в славянских языках: (На материале простого предложения в польском и русском языках): автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.01 / А.К. Киклевич. – Минск, 1983. – 20 с.
18. Плющ М.Я. Синтаксичні конструкції, ускладнені пояснювальним компонентом / М.Я. Плющ // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови: Збірник наукових праць / Відп. ред. М.Я.Плющ. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2010. – Випуск 6. – с. 76-80.
19. Прияткина А.Ф. Русский язык: Синтаксис осложнённого предложения: Учеб. пособие для филол. спец. вузов / А.Ф. Прияткина. – М.: Высш. шк., 1990. – 176 с.
20. Санников В.З. Русские сочинительные конструкции: Семантика. Прагматика. Синтаксис / науч. совет по комплексной проблеме «Кибернетика»; Отв. ред. А.П. Ершов / В.З. Санников. – М.: Наука, 1989. – 267 с.
21. Троицкий Е.Ф. О неполной противопоставленности сочинения и подчинения / Е.Ф. Троицкий // Синтаксические отношения в предложении и тексте. – Иваново, 1984. – с.58–63.
22. Холодов Н.Н. Об изучении синтаксических отношений в предложении и тексте / Н.Н. Холодов // Синтаксические отношения в предложении и тексте. – Иваново, 1984. – с.3–17.

В статье выделены пять типов сочинительных комплексов, являющихся функциональными реализациями сочинения в простом осложнённом предложении. Подаётся их общая характеристика в соответствии с установленными дифференциальными признаками. Проанализированы структурно-семантические особенности каждого типа.

Ключевые слова: сочинение, сочинительная связь, сочинительный комплекс, средства сочинительной связи, принцип параллелизма, принцип вторичной связи.

The article defines five types of coordinated complexes as the functional implementations of coordination in the simple complicated sentence. Filed under their general characteristics according to the set of differential characteristics and analyzed the structural and semantic features of each type.

Keywords: coordination, coordinated communications, coordinated complex, coordinated means of communication, the principle of parallelism, the principle of second communication.